

Anna Fogelberg
den 23 november 2005

betydelsen av ett manifest acceptera och funktionalismen idag

acceptera

vad vill jag?

Stockholmsutställningen 1930 och skriften Acceptera som utkom året därpå anses ha varit det stora genombrottet för funktionalismen i Sverige.

I Acceptera anses fröet till det som idag går under benämningen Miljonprojektet, bostadsområden som idag lider av segregation, sociala problem och låg status. Problemet som till viss del kopplas ihop med arkitekturen.

Funktionalismen är och har varit den dominerande stilen större delen av 1900-talet och anses mer än andra stilarter ha brutit mot föregående ideal.

Jag vill undersöka de idéer som ligger bakom Acceptera och hur pass aktuell den känns idag, dels för att få förståelse för miljonprojektet och vad som gick fel men även för att se vad man kan ta med sig i dagens arkitekturella klimat och de diskussioner som förs idag.

vad är Acceptera?

Acceptera är en debatterande skrift om arkitektur som utkom 1931 i svallvågorna efter den internationellt uppmärksammade Stockholmsutställningen, 1930. Som framgår i skriften möttes utställningen och funktionalismen i vissa läger av hård kritik. Författarna som var etablerade och erkända arkitekter hade alla arbetat med utställningen och Acceptera blev deras försvar och hyllning till funktionalismen.

Skriften är idag vida känd bland arkitekter i dagens Sverige och används ofta som referens i olika sammanhang. De flesta vet vad den är eller har hört talas om den men få har verkligen läst den.

acceptera

Den nya tiden, det moderna livet och den enda stilen

Författarna till *Acceptera*s ambition var att propagera för den höjda levnadsstandard som industrialiseringen möjliggjorde för hela den svenska befolkningen. Nya billigare bostäder kunde byggas som var ljusare, rymligare och anpassade efter en mer ”modern” livsstil. De nya bostäderna skulle inredas trivsamt med praktiska och vackra, industriellt tillverkade möbler.

De ville höja statusen på det industriellt tillverkade. Att få möbler och saker uppskattade för vad de var- billiga och funktionella – och inte låtsas att de var något som de inte var- hantverk. Den nya tekniken skulle inte, som många fruktade, göra människan slav under maskinen, utan istället frigöra henne från tungt arbete, långa arbetsdagar och ge henne en högre materiel standard.

Den underliggande meningen var att situationer inte ska godtas bara för att det alltid varit så. Nej, blicka framåt och inte bak. Arbetaren som ökat sitt välstånd borde inte bo i ett hus som gick i barock eller rokokostil som boken författare menar är de enväldiga despoternas stil. En ny tid kräver en ny stil: funktionalismen.

I efterordet till utgåvan från 1980 skriver Anders Åman att författarna helst ville ta avstånd från stilbegreppet, men att de var lika bundna som föregående generationer vid föreställningen att det är en stor och viktig uppgift för arkitekter och formgivare att finna uttryck för den egna tiden.

Under rubriken Stil står det att ”vår tid är stillös, eller rättare sagt att dess stil består i själva stillösheten”.

Naturligtvis är funktionalismen inte stillös och inte heller blir ingenjörernas konstruktioner så självklart vackra som det står senare i samma stycke. Funktionalismen åren efter trettioalet är en tydlig stilmässig period. Den idag moderna nyfunktionalismen kan sägas vara en pastisch på den tidiga funktionalismen. Men om det är som förespråkare för funktionalismen hävdar, är nyfunktionalismen inte en pastisch, eftersom det inte är en stil utan den självklara formen för funktionen.

Åsikten om att funktionalismen är uttrycket för vår tid är fortfarande stark idag, men andra kritiska åsikter har sedan miljonprojektet gjort sig hörda, främst inom stadsbyggnad. Många menar idag att det är främst formen och strukturen, inte stilen, som är det viktiga när man bygger stad och samhällen.

I *Acceptera* står det att ”En byggnad måste visa hänsyn till grannar, som kan väntas få större livslängd. Hänsyn är icke stilefterbildning, vi menar hänsyn till omgivningens arkitektoniska skala, måttförhållanden, gruppering och färg” (sid.190 kapitel: Staden). Nya byggnader bör alltså vara anpassade till sin omgivning men inte vara en pastisch. Det är en diskussion som är högst aktuell idag. Är den nyfunktionalism som idag är på modet ett eget uttryck eller är den en pastisch på den tidiga funktionalismen? Vad är egentligen fel med pastisch? Många av de idag väldigt uppskattade trädgårdsstäderna

från tidigt 1900-tal är pastischer på de traditionella småstäder som finns eller fanns runt om i Europa. Idag räknas de som tidstypiska för perioden.

En pastisch är nästan alltid en tolkning av en annan stil och sällan en kopia. Medeltidsbyn Jakriborg i Hjärup, utanför Malmö kallas allmänt en pastisch, ändå är det ingen besökare som på allvar inbillar sig att det är en äkta medeltida stad. Pastisch är nostalgi och nostalgi är sällan rumsrent i arkitekturen.

Kanske har författarna en tanke på framtidens efterrapningar för det höjs ett varnande ord om att man inte kan kritiskt beundra en stil och bara ta efter formspråket. Idéerna bakom får inte gå förlorade. Att låna uttryck från andra stilarter och tider liknas vid lusten att spela teater. En attityd som fortfarande är stark inom arkitektkåren.

I en artikel om Jakriborg (Arkitekten, nr 9, 2005) citeras en arkitekt, ”Man har byggt in trevligheten redan från början... Jag tror att det skulle kunna förverkligas med annan arkitektur, men jag tror att det gått långsammare att uppnå trevligheten då.”

Annan arkitektur tolkar jag som mer modern, nyfunktionalistisk arkitektur. Trevlighet är alltså inte något som den citerade arkitekten tycker är självklart för ett nytt bostadsområde med moderna arkitektur.

Acceptera framhåller i kapitlet: Ett kapitel om hemtrevnad att en funktionell och hygienisk bostad är förutsättningen för en hemtrevlig bostad. Det är de boende i bostaden som skapar trevnaden.

Så långt, så väl. Men vissa bostäder upplevs som trevligare än andra trots att de uppfyller samma krav för funktionell och hygienisk standard. Vissa typer av bostäder uppskattas mer, känns mer hemtrevliga. Paradoxalt nog bor de flesta arkitekter i äldre hus med snickarglädje och utsmyckningar som Accepteras författare skulle beskriva som onödigt pynt. Men husen är äkta i den meningen att de byggdes i dess tids rådande stil.

Sådana hus ritar arkitekter idag inte själva. Stilmässigt dominerar funktionalismen fortfarande och ett gap har vidgats mellan vad arkitekterna ritar och vad vanligt folk tycker om. Är det så att man bygger åt andra och inte sig själv? Eller handlar det om prestige inför sina kolleger? Eller den svenska traditionen att smakuppfostra massan?

Industriellt byggda bostäder är åter ett högst aktuellt ämne. På grund av stor inflyttning till storstäderna är behovet av billiga bostäder i dessa områden starkt. Idag diskuteras även hur man industriellt kan bygga billiga, intressanta och vackra bostäder. Diskussionen fastnar dock ofta i vad som är vacker och intressant.

Det sociala engagemanget och tron på samtiden är det som slår mig mest i Acceptera. Alla skulle kunna bo bra och ha ett bra liv och den nya tekniken skulle göra det möjligt. Det finns många idéer om hur bostäderna skulle se ut. Tyvärr stannar visionen och det sociala livet vid huset. Hur den nya tidens städer ska gestalta sig sägs det inte mycket om. Lamellhuset, den nya tidens hus erbjöd ljusa genomgående lägenheter. Författarna

är medvetna om att den radikala förändringen av stadsbilden de förespråkar men menar att den kommer att skänka oss ”nya skönhetsvärden än de barockens rumsbildande stadsplaneformationer skänkte”. Gatan var inte längre ett sällskapsrum utan en plats för rörelse och förflyttning. Hur livet i de nya offentliga miljöerna skulle fungera går inte författarna in på. Idag vet vi vad den starka funktionsuppdelningen mellan bostäder, affärer och arbetsplatser har fört med sig i form av områden som bara är befolkade delar av dygnet och miljonprojektets stora bostadsområden med lamell- och flerfamiljshus har fått hård kritik för att omöjliggöra lokal ekonomi i form av butik- och affärsverksamhet.

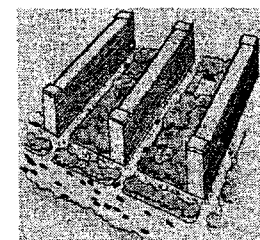
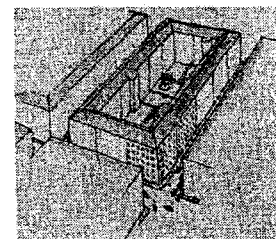
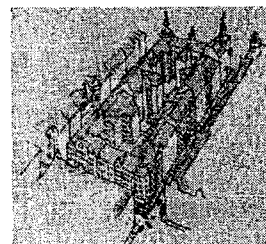
Pendeln har återigen svängt och idag försöker man i många sammanhang återskapa det tydliga gaturummet. Den ökade trafiken och effekterna av ”urban sprawl” har lett in stadsbyggnadsdiskussionen på hur tät staden och samhället ska byggas. Kollektivtrafik kräver en viss boendetäthet vilket även ett visst stadsliv gör.

Det perspektivet saknas i Acceptera. Tron på den nya tekniken gjorde alla problem övervinnliga. Idag är framtistron inte lika stark, ändå är dagens teknik flera gånger mer avancerad än dåtidens. Vi har sett och upplevt baksidorna av den, i form av trafik- och miljöproblem.

För att förstå Accepteras negativa inställning till det dåvarande bostadsbeståndet är det bra att veta att i början av 1900-talet så var den svenska bostadsstandarden en av de lägsta i Europa. Bostäderna var mörka, kalla, fuktiga och överbefolkade. Det var i denna verklighet som funktionalismen spirade i Sverige. Kritiken mot osunda bostäder byggde mycket på trångboddheten. Det var vanligt att en stor arbetarfamilj trängde ihop sig i en 1:a eller 2:a och många lägenheter saknade toalett och dusch. Idag är situationen svår att sätta sig in i. I den 1:a som förr hyste en hel familj bor man ofta ensam idag. Idag är den vanligaste typen av hushåll i storstäderna ensamhushållen.

Bilden visar i tre exempel hur stadsplanen enligt författarna stegvis på väg att förbättras. Det sista exemplet var det nya idealet, som än inte var förverkligat när texten publicerades.

Under större delen av 1900-talet var den öppna stadsplanlösningen idealet. Det förr så levande cafélivet försvann till stor del och har först de senaste tio, tjugo åren starkt kommit tillbaka. Idag skulle antagligen lägenheterna i det första exemplet, skräckexemplet, betinga de högsta priserna på bostadsmarknaden. Man kan fråga sig ifall detta är en tillfällig svängning mot en romantiserad bild av det klassiskt urbana och vad pendeln i så fall kan tänkas svänga tillbaka till.

acceptera

vad kan man ta med sig?

Skriften genomsyras av ett starkt socialt engagemang och det är ur det engagemanget som grunden till funktionalismen uppstod. Funktionen kom först och sedan formen som en gestaltning av funktionen. I förlängningen ledde detta till att formen uppfattades som självklar och den enda rätta. För funktionalisterna var funktionalismen ingen stil, utan ett sett att tänka. Idag med ett tidsperspektiv kan vi se att funktionalismen är och var en stil som alla andra stilar, men det sociala engagemanget får inte glömmas. Men som andra stilar är den ett barn av sin tid. För att få förståelse för hur funktionalismen har kunnat få den dominerande ställning som den idag har i Sverige och många andra länder måste man förstå den tid som idéerna härstammar ifrån.

Funktionalismens tidiga förespråkare ville bygga ett helt nytt samhälle där alla skulle få det bra och många arkitekter var engagerade i det nya folkhemsbygget. Det perspektivet får man ta i beaktelse när man ser på miljonprogramområden idag. Det dåtidens arkitekter och ingenjörer misslyckades med är något dagens yrkesverksamma får fundera över när de arbetar med trafik- och bostadsfrågor.

Alla förtjänar en bra bostad och det är möjligt i dagens samhälle. Vi har tekniken, pengarna och kunskapen.

De stora perspektiven och visionerna och den optimistiska synen på framtiden är något jag saknar i dagens samhälle. Det gäller att tänka stort även om man endast verkar i det lilla. Think global, act local. Alla är vi en del av det stora kollektivet.

